

Opkomst en ondergang van Klingsors Zaubergarten

door Pieter Koenders en Fred Blei

Wie de Amalfi kust bezoekt, zal het niet ontgaan dat Wagner ook daar zijn stempel op de omgeving drukt, met name op Ravello. Het stadje is aan het einde van het Romeinse rijk gesticht als moeilijk bereikbaar toevluchtsoord in de bergen tegen de invallen van de barbaren. Het ligt een uurtje rijden zuidelijk van Napels (maar neem een taxi, want zelf autorijden is door de talloze haarspeldbochten een poging tot zelfmoord) en biedt een adembenemend uitzicht over de Golf van Sorrento. Veel patriciërs bouwden hier hun zomerverblijven. Villa Rufolo vormt wel het hoogtepunt. Gebouwd vanaf 1270, uitgegroeid tot een complex met meer kamers dan dagen in het jaar, vermeld door Boccaccio in zijn Decamerone, in de loop der eeuwen vervallen tot een ruïne en in het midden van de 19e eeuw opgekocht en romantisch gerestaureerd door de Schotse industrieel Francis Neville Reid. Ravello werd een trefpunt voor de beau monde van de belle époque met in hun kielzog schrijvers, schilders en componisten onder wie uiteraard Richard Wagner.

In de laatste jaren van zijn leven verbleef Wagner om gezondheidsredenen vaak in Italië waar hij ten slotte op 13 februari 1883 in Venetië overleed. Tijdens die periode hield hij zich hoofdzakelijk bezig met de afronding van *Parsifal*. In 1857 maakte hij hiervoor de eerste aantekeningen en met grote tussenpozen bleef hij er tot de première op 26 juli 1882 aan doorwerken. Oudejaarsdag 1879 verlieten Richard en Cosima Bayreuth en 4 januari namen ze hun intrek in villa Doria d'Angri in Posillipo, een met villa's gelardeerde kuststrook aan de westkant van Napels. Twee weken later, op 18 januari, maakte de Russische aristocraat en schilder Paul Joukowsky (Zhukovsky) zijn opwachting. Hij kende Cosima uit München en bezat vlak bij de villa zijn atelier. Het was bedoeld als beleefdheidsbezoek maar de ontmoeting groeide uit tot een innige vriendschap van zielsverwanten. Joukowsky, die was opgegroeid aan het Russische hof en zijn halve leven in Italië had gewoond, besloot zich in Bayreuth te vestigen en bleef tot de dag dat Wagner stierf in zijn nabijheid. Wagner vroeg Joukowsky de decors en kostuums te ontwerpen voor *Parsifal* en al zijn andere theaterwerken. Hij zou hierbij volledig naar de aanwijzingen van Wagner werken.

Villa Rufolo

In de lente maakten Richard, Cosima en Joukowski een driedaags uitstapje naar de befaamde Amalfikust. Ze verbleven in Amalfi in het luxe Albergo dei Cappuccini dat vandaag de dag al snel een weksalaris per nacht rekent. Van daar uit bezochten ze op 26 mei Ravello waar allen zwaar onder de indruk kwamen van de onbeschrijflijke schoonheid en Wagner enthousiast in het gastenboek van villa Rufolo schreef 'Klingsors Zaubergarten ist gefunden!'. Joukowski maakte in opdracht van Wagner ter plaatse schetsen en al op 1 juni toonde hij Wagner zijn decorontwerp voor de tweede akte van *Parsifal*. Het werd (met de overige ontwerpen) voor de

première in 1882 in Bayreuth technisch uitgevoerd door Max Brückner.

Wat trof Wagner aan? Van het ooit gigantische Normandisch-romaanse complex resteert nog een romaanse toegangstoren, een kloosterhof in Moorse stijl, de dertig meter hoge Torre Maggiore als teken van macht en wachtpost tegen de piratenschepen, een paviljoen dat Sala dei Cavalieri is gedoopt, de restanten van een Turks bad, een als kapel geïdentificeerde ruimte en een bescheiden hoofdgebouw waarin het Europese Universiteitscentrum voor Cultuurgoed zetelt en dat voor het publiek niet toegankelijk is. Tussen de bouwsels in een tuin met een waterput die als Giardino di Klingsor wordt aangeduid. Het geheel wordt omgeven door een tuin op twee niveaus die als Giardino dell' Anima, de Tuin van de Ziel, wordt geadverteerd en door Nevill Reid met exotische planten werd aangelegd.

Wanneer we het libretto van *Parsifal* bekijken, sluit het complex naadloos aan bij de encenering.

Im inneren Verließe eines nach oben offenen Turmes. Steinstufen führen nach dem Zinnenrande der Turmmauer; Finsternis in der Tiefe, nach welcher es von dem Mauervorsprunge, den der Boden darstellt, hinabführt. Zauberwerkzeuge und nekromantische Vorrichtungen.

Klingsor auf dem Mauervorsprunge zur Seite, vor einem Metallspiegel sitzend. <...> Er versinkt schnell mit dem ganzen Turme; zugleich steigt der Zaubergarten auf und erfüllt die Bühne gänzlich. Tropische Vegetation, üppigste Blumenpracht; nach dem Hintergrunde zu Abgrenzung durch die Zinne der Burgmauer, an welche sich seitwärts Vorsprünge des Schloßbaues selbst, [arabischen reichen Stiles] mit Terrassen anlehnen. Auf der Mauer steht Parsifal, staunend in den Garten hinabblickend. < .. >

Klingsors Zaubergarten (Max Brückner)

Klingsor ist auf der Burgmauer herausgetreten und schwenkt eine Lanze gegen Parsifal.

Halt da! Dich bann' ich mit der rechten Wehr! den Toren stelle mir seines Meisters Speer!

Er schleudert auf Parsifal den Speer, welcher über dessen Haupte schweben bleibt. Parsifal erfaßt den Speer mit der Hand und hält ihn über seinem Haupte

Mit diesem Zeichen bann' ich deinen Zauber. Wie die Wunde er schließe, die mit ihm du schlugest, in Trauer und Trümmer stürz' er die trügende Pracht!

Er hat den Speer im Zeichen des Kreuzes geschwungen wie durch ein Erdbeben versinkt das Schloss. Der Garten ist schnell zu einer Einöde verdorrt; verwelkte Blumen verstreuen sich auf dem Boden. Kundry ist schreiend zusammengesunken. Parsifal hält im Entteilen noch einmal an, sich von der Höhe der Mauertrümmer zu Kundry zurück-wendend:

Du weißt, wo du mich wiederfinden kannst!

Desondanks is met de huidige tuinaanleg veel fantasie nodig om voor te stellen dat deze zo'n grote indruk maakte in 1880. Het weergaloze uitzicht dat bekend staat als een van de mooiste plekken van Italië met de meest gefotografeerde pijnboom is er nog steeds en de ruïneachtige bouwsels wekken nog steeds romantische gevoelens op. Maar de omliggende begroeiing bestaat uit saaie geometrische borders in Franse stijl vol vlijtige liesjes en bakken met geraniums. Van de wuivende palmen is weinig meer over dan jeugdige stompjes. Bovendien wordt het beeld op cruciale punten onderbroken door moderne plasticen. Terwijl de tuin van Klingsor juist romantisch weelderig moet zijn als contrast met de formele geordende tempel van de graal. De ongetemde wilde exotische natuur tegenover de perfect harmonische heilige plek waar tijd ruimte wordt.

We moeten ons in duizend bochten wringen om een paar foto's te maken die nog een beetje de romantische sfeer opwekken die Wagner ooit bewogen moet hebben. Het helpt niet dat tijdens ons bezoek een podium tegen het terras gebouwd wordt, het Belvedere di Villa Rufolo. Sinds 1953 wordt op deze plek namelijk het Wagnerfestival gehouden dat al decennia geleden werd omgedoopt in het twee maanden durende Ravello Festival. De gemeente zag in het bezoek van Wagner in 1880 een kans om het toerisme te promoten en de economie te bevorderen. Hier is ruimte geld geworden. Inmiddels speelt Wagner tijdens het festival een ondergeschikte rol. Naast klassieke muziek wordt uitgebreid aandacht besteed aan jazz, dans, shows, tentoonstellingen en conferenties. Villa Rufolo wordt wekenlang decor voor een klank- en lichtspel. Om het vele publiek te huisvesten, is enkele honderden meters verder een spuuglelijke evenementenhal tegen de rotsen geplakt, het auditorium Oscar Niemeyer. De programmering is echter fabelachtig met grote namen.

Ravello is na het bezoek van Wagner een trefpunt gebleven voor de rijk en famous die er korter of langer verbleven. Miro en Escher haalden hier hun inspiratie, evenals Edward Grieg, Giuseppe Verdi, Gore Vidal, Rudolf Nureyev, David Lawrence, Tennessee Williams, Graham Greene, Virginia Woolf. Greta Garbo, Humphrey Bogart, Gina Lollobrigida, Peter Lorre, Truman Capote, Robert Capa, André Gide, de rij is

eindeloos. Ze kwamen niet voor Wagner, maar evenals Wagner voor het werkelijk betoverende uitzicht. Buiten de eveneens door een Brit in de 19e eeuw romantisch gerestaureerde eeuwenoude Villa Cimbrone vlak bij Villa Rufolo, valt er verder weinig te zien.

Wie in Wagners voetsporen wil treden, kan het beste nog enkele jaren wachten tot de Torre Maggiore is gerestaureerd. Er wordt een wenteltrap ingebouwd, zodat bezoekers net als Klingsor naar de Zaubergarten kunnen kijken. Voor de barbaren hoef je niet langer over zee te turen. Die zie je beneden voor de ingang van Villa Rufolo zitten, in Snackbar Klingsor. 🎵